

REVOLUȚIA DE LA 1848 ÎN MOLDOVA — ÎNCEPUT ȘI PARTE ORGANICĂ A REVOLUȚIEI GENERALE A ROMÂNILOR

de GHEORGHE PLATON

Revoluția anului 1848, fenomen general, european, a fost rezultatul necesar, firesc, al unei îndelungate evoluții istorice, saltul calitativ al unei acumulări în cursul căreia, în structura societății românești, s-au operat modificări radicale; este, în ultimă instanță, hotarul între două lumi, încercarea societății românești de a se orienta în direcția progresului istoric. Potrivit aprecierii lui N. Bălcescu, „n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără trecut și viitor, fără altă cauză decît voința întâmplătoare a unei minorități sau mișcarea general-europeană. Revoluția generală fu ocazia iar nu cauza revoluției române — cauza ei se pierde în negura veacurilor“¹.

Pregătită de un șir întreg de procese și fenomene, continuînd, pe o treaptă superioară, revoluția anului 1821, revoluția din 1848 a fost un fenomen românesc, semn de maturitate a națiunii române. Produs al epocii moderne, dezvoltată în condițiile creării pieței naționale, națiunea română s-a afirmat unitar, în pofida existenței granițelor politice arbitrare, menținute de stăpînirea sau dominația străină. Dezvoltarea organică și unitară a provinciilor românești, în secolul care a precedat revoluția, accentuarea puternică a luptei politice și dezvoltarea impetuoasă a ideologiei, a conștiinței naționale, nu puteau să nu-și pună amprenta asupra evenimentelor de la 1848, nu puteau să nu se materializeze într-o acțiune generală, națională.

Împrejurările politice naționale, particularitățile generate de secolele de viață separată, precum și lipsa unei coordonări organizatorice, a unei minuțioase pregătiri prealabile, nu au îngăduit declanșarea simultană a revoluției. În măsură egală, considerente de natură tactică au impus, de la început, încă, desfășurarea acțiunilor în cuprinsul fiecărei țări românești precum și limite inerente programului revoluționar. Cu toate acestea, desfășurarea separată este aparentă, doar. În realitate, așa cum

¹ N. Bălcescu, *Mersul revoluției în istoria românilor*, în *Scriseri sociale*, comentate de P. P. Panaitescu, București, 1947, p. 181—182.

faptele o probează, revoluția românească — odată începută — nu putea să nu evolueze — nu numai în virtutea dezvoltării obiective a fenomenelor istorice, ci și ca urmare a activității conștiente și perseverente a forțelor naționale — spre țelurile sale firești, general-românești. Revoluția de la 1848 a fost acțiunea practică ce a verificat trăinicia legăturilor care-i uneau pe români, comunitatea de aspirații, a creat formele și tiparele în care au fost încadrate năzuințele generale spre unitate, independență și progres.

Cînd valul revoluționar, pornit de la Paris, a cuprins întreaga Europă, tinerii patrioți români aflați în capitala Franței, grupați în cuprinsul *Societății studenților români* — filială externă a *Frăției* — au înțeles că a venit timpul să treacă la acțiunea în vederea căreia se pregătiseră vreme atît de îndelungată. În acest scop, la locuința lui N. Bălcescu, la 8/20 martie 1848, au fost convocați „*toți moldo-românii*“, pentru a se pune de acord asupra programului și a modalității de acțiune. Au participat, la această consfătuire, alături de N. Bălcescu, Al. G. Golescu (Arăpîlă), D. Bolintineanu, precum și moldovenii Iancu Alecsandri, V. Mălinescu, I. Lecca, T. Rășcanu și T. Curius. S-a ajuns la încheierea ca „mișcarea să fie simultană și fiecare să meargă în Principatul lui“².

Desfășurarea evenimentelor nu a coincis însă cu planurile inițiale. Revoluția a început în Moldova înainte ca tinerii din Paris, de orientare radicală — în rîndul acestora se număra și C. Negri — să fi avut vreme să ajungă în țară. Faptul va avea consecințe importante.

Revoluția în Moldova a început pe fondul crizei sistemului feudal — aceasta cuprinsese toate cele trei țări românești — marcată de o acută situație revoluționară ce-și găsea expresia în multiple frămîntări și mișcări ale maselor țărănești și orășenești, accentuate de acțiunea unor factori naturali ca secetă, lăcuste, epizotie, consecințele iernii grele, holera din vara anului 1848 ș.a.³. Pe acest fond de efervescență internă, care întreținea o gravă tensiune⁴, a căzut vestea revoluțiilor din Europa. Iașiul, capitala Moldovei, a vibrat puternic la fluxul înnoitor al evenimentelor.

La începutul lunii martie, orașul era în plină fierbere. Apeluri anonime, afișate pe străzi, îndemneau la luptă împotriva domnitorului, cereau organizarea de adunări în care să fie pronunțate, cu fermitate, dorințele generale. „Adunați-vă, sfătuiți-vă cu înțelepciune, fără turburare — se notează într-un asemenea apel. Luați pildă de la neamurile luminate ce-și rostesc cugetarea în slobozenie“. Asigurînd populația de sprijinul Militei, apelul sublinia că „acei ce vă așteaptă și vă cheamă prin această hîrtie sînt patrioți și partidă mare“⁵. Alte numeroase manifeste cereau

2 Gh. Georgescu Buzău, *Studii*, IX, 1956, nr. 1, p. 47, 57.

3 Gh. Platon, *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza“ din Iași*, secț. III, Istorie, t. XII, XIII, 1966, 1967.

4 Idem, *Studii și articole de istorie*, vol. IV, București, 1962, *Ibidem*, vol. VII, București, 1965 ș.a.

5 *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, p. 142—145.

expulzarea beizadelei Grigorie⁶ — cunoscut prin fără-de legile sale — destituirea membrilor tribunalului suprem și libertatea presei. În ciuda așrei cenzeni, gazetele franceze, care veneau în plicuri închise prin poșta austriacă (în urma revoluției Monarhia devenise stat constituțional), se traduceau și erau răspândite în mii de exemplare. În felul acesta, publicul larg lua cunoștință de evenimentele și ideile revoluționare.

Boierii din ținuturi, care, și pînă acum, participaseră la opoziția împotriva domnitorului M. Sturza și a regimului regulamentar, se adună la Iași pentru a se consulta cu privire la măsurile care urmau să fie întreprinse, în condițiile în care revoluția generală părea iminentă. Exista, firește și teama unei ridicări populare cu consecințe asemănătoare celei din Galiția. Potrivit izvoarelor timpului, „un mare număr de persoane au alergat la Iași, de prin provinciile, spre a se uni cu frații lor din Capitalie și a căuta împreună lecuirea boalei ce muncea pe Români de atîția amar de ani”⁷. Boierii de toate categoriile se îndreptau spre Iași, „înarmați cu puști și cu pistoale, ca cum s-ar duce la bătălie”⁸. Opiniile cele mai avizate erau de acord că frământările din capitală luau un caracter tot mai alarmant.

În această atmosferă de agitație revoluționară, la 16/28 martie, este adusă la cunoștință nota lui Nesselrode, ministrul de externe al Rusiei țariste, prin care se atrăgea atenția, fără echivoc, că țarul nu va îngădui „ca anarhia să pătrundă în partea staturilor otomane puse sub a lui protecție”⁹. Eventualitatea unei intervenții armate a demobilizat pe mulți dintre boieri care s-au întors la casele lor. Evenimentele însă nu au mai putut fi oprite din desfășurarea lor firească. Intrunirile devin tot mai frecvente și mai amenințătoare, iar manifestele, conținând programe de revendicări, capătă o difuzare tot mai largă.

Consulii puterilor străine acreditați în capitala Moldovei recomandată domnitorului să facă concesii, pentru a nu agrava situația. Acesta însă, prin care el însuși între mișcarea națională și eventualitatea unei intervenții armate țariste, care-i amenințau domnia în egală măsură, s-a hotărît să acționeze cu energie. Neputîndu-se sprijini pe Miliție, cîștigată de partea revoluției, M. Sturza alcătuieste o gardă pretoriană, cu scopul de a o opune nemulțumiților și a domina situația. Măsura a stîrnit o vie reacție în rîndurile populației din Iași. Garda domnească, alcătuită din elemente de clasă, lipsite de orice scrupul, reprezenta un adevărat pericol pentru viața și averea cetățenilor. Mișcările de protest, deși interzise prin numeroase afișe domnești, cresc în frecvență și amploare.

În aceste împrejurări, prin intermediul ministrului de interne, domnitorul începe tratativele cu reprezentanții opoziției care grupa toate categoriile de nemulțumiți și care, mai ales, în problemele generale, de interes național, izbutiseră să ajungă la o înțelegere. La răspunsul acestora că nu pot vorbi în numele poporului înainte de a-l consulta, s-a

6 *Ibidem*, p. 171—172.

7 *Ibidem*, p. 200.

8 G. Sion, *Suvenire contimpurane*, Iași, 1888, p. 171—172, 176.

9 *Anul 1848 în Principatele Române*, t. I, p. 168—169.

căzut de acord asupra convocării unei mari adunări, prilej cu care să fie formulat programul general de revendicări. S-a ajuns, astfel, la adunarea de la hotelul Petersburg, din 27 martie 1848.

Întrunirea publică — la care, potrivit mențiunilor documentare, au luat parte reprezentanți „din toate clasele, de toate opiniile din toate stările din țară precum și din străini de toate națiile ce locuiesc în Moldova“⁴⁰, a întrunit un număr de peste 1000 — sau chiar 2000 oameni. În cursul dezbaterilor, prezidate de Gr. Sturza, într-o atmosferă de mare surescitare și entuziasm, oratorii, numeroși, au atacat direct și liber regimul regulamentar și abuzurile domnitorului. Încercările autorităților de a intimida adunarea — aceasta se transformase într-un veritabil *club revoluționar* — au eșuat.

Vorbitorii au fost preocupați de o singură chestiune: „interesurile patriei“. Din documente, se desprinde faptul că cei care au organizat și dirijat mișcarea s-au străduit să-i impună un caracter legal. Această tendință, care reliefa o linie tactică ce fusese adoptată încă din anii anteriori, în cursul acțiunilor opoziționiste, era expresia atât a raportului de forțe între clasele și categoriile sociale care reprezentau opoziția, cât, mai ales, a grijei, comună tuturor, de a nu crea vreun pretext de natură să îngăduie intrarea în țară a trupelor intervenționiste, pericol care a planat continuu asupra Moldovei, înainte chiar ca revoluția să se fi declanșat. De asemenea, prudența manifestată de factorii de răspundere ai mișcării a fost generată, firesc, și de lipsa unei serioase pregătiri prealabile.

Desigur, în cursul dezbaterilor din adunările anterioare, ca și în timpul mării întruniri populare de care am vorbit mai sus, s-au conturat poziții diferite, au fost propuse soluții deosebite, aprecierile cu privire la evoluția situației interne nu au coincis. Problemele care se puneau în fața societății românești erau prea complexe, împrejurările politice prea grave, deosebirile de interese prea adânci și experiența luptei politice prea redusă pentru a îngădui, încă de la început, adoptarea unei atitudini unitare în problemele fundamentale a majorității acelor care participau la dezbateri. Trebuia găsită o soluție capabilă să slujească interesele politice imediate precum și mișcarea națională românească, de perspectivă.

După ce, în fața adunării de la hotelul Petersburg — considerată drept reprezentanță națională — au fost înfățișate problemele cele mai importante care stăteau în fața societății, a fost desemnată o comisie cu scopul de a redacta programul de revendicări. Din această comisie făceau parte frații Rosetti, C. Rolla, V. Alecsandri, V. Ghica, Al. I. Cuza și frații Moruzi. De asemenea, M. Kogălniceanu a fost prezent la dezbaterile în cursul cărora a fost elaborat programul revoluționar.

Documentul, cunoscut sub denumirea de *Petiția proclamație a boierilor și notabililor Moldovei*, alcătuită din 35 puncte, nu reprezintă rodul unei acțiuni de moment. Este un document bine gândit, chibzuit.

10 *Ibidem*, p. 201—202. G. Sion consemnează că, la Adunare, au participat „o mulțime de cetățeni, boieri și filii de boieri, de toate clasele și de toate vârstele, neguțitori și comercianți, atât pămînteni cât și străini“. *Op. cit.*, p. 175.

Reprezentînd și rezultatul unei alianțe tactice între diferitele grupări ale boierimii liberale și conservatoare, *Petiția* corespundea, în același timp, situației politice a Moldovei. Kogălniceanu însuși — și el nu este singurul — notează că cele trei categorii de nemulțumiți care alcătuiau opoziția în Moldova au ajuns la o oarecare unitate¹¹. Dezbinați pe planul intereselor sociale sau politice, individuale sau de grup, opoziționiștii s-au întîlnit și au acționat unitar pe platforma intereselor generale, naționale. Regimul de acută insecuritate politică ce a caracterizat întreaga perioadă a Regulamentului organic, teama de cotropire, mereu prezentă, exprimate continuu de documentele diplomatice ale vremii¹², grija de a nu deveni, ca în trecut, obiect de compensație și de partaj între puteri, au sporit valoarea problemei unității conferind factorului național o pondere deosebită, care s-a reliefat limpede în cursul anului 1848.

Acordul asupra programului național, de perspectivă, precum și asupra celui minimal, din cuprinsul *Petiției* proclamație, nu au exclus deosebiri și divergențe cu privire la maniera de transpunere în practică a problemelor fundamentale referitoare la organizarea viitoare a statului, după cum nu au exclus nici deosebiri în maniera de a acționa imediat, așa cum se desprinde și din relatarea faptelor.

Petiția proclamație, avea drept obiectiv accesul mai rapid spre instaurarea unui regim reprezentativ mai larg. Sînt înscrise dispoziții care prevedeau asigurarea persoanei, responsabilitatea ministerială, îmbunătățirea situației țăranilor ș.a. Deși primul articol înscrisa „Sfînta păzire a Regulamentului organic în toată litera lui, fără nici o răstălmăcire“, documentul, după expresia lui Manolache Drăghici, „lovind în autoritatea Turciei, împoncișa, totodată și preponderența Rusiei despre protaxterat“¹³. Primul punct urmărea să sublinieze legalitatea mișcării. Erau însă formulate revendicări care depășeau cadrul regulamentar: dizolvarea Adunării obștești, aleasă prin abuz și violență și constituirea unei noi adunări „care să fie o adevărată reprezentanță a nației“, desființarea cenzurii și înființarea gărzii naționale, intrau în această categorie.

A doua zi, la 28 martie, la casa logofătului C. Sturza, unde se întrunise comisia de redactare, era un adevărat pelerinaj. Oameni „de toate condițiile“ semnau documentul, iar la mai multe mese, „dorințele naționale“ erau copiate spre a fi răspîndite în public. A fost aleasă o deputație, alcătuită din V. Ghica, C. Rolla și unul din frații Moruzi, care urmau să prezinte domnitorului cererile naționale. Există hotărîrea ca, în cazul în care domnitorul ar refuza sancționarea cererilor și, deci, legalizarea mișcării, a doua zi, la 29 martie, să se organizeze o mare demonstrație. Poporul, în frunte cu Mitropolitul, urma să meargă la palat pentru a-l constrînge pe domn să semneze cererile¹⁴. Aripa radicală nu accepta însă nici un fel de concesi. V. Ghica declara plin de îndrăzneală că „națiunea voiește ori totul ori nimic și va cuceri drepturile cu pu-

11 Al. Zub, *Revista Arhivelor*, an L, vol. XXXV, nr. 4, București, 1974, p. 614.

12 *Hurmuzaki*, vol. XVII, *passim*.

13 Manolache Drăghici, *Istoria Moldovei pe timp de 500 ani*, T. I, Iași, 1857, p. 210.

14 G. Sion, *op. cit.*, p. 179.

terea“. În acest scop, Z. Moldovanu inițiasse, chiar, un început de rezistență armată.

Refuzul domnului, refugiat în cazarmă, de a subscrie programul de revendicări a stîrnit consternare în rîndul revoluționarilor care așteptau răspunsul demersului la casele logofătului Mavrocordat din dealul Copoului. Plini de indignare, tinerii patrioți, printre care se disting Al. I. Cuza, în cuvinte pline de patos revoluționar și de elevat entuziasm patriotic, exprimă — în fața mulțimii adunate aici — hotărîrea de a merge „asupra baionetelor tiranului, pentru a deschide un viitor nației“.

Represiunea a fost promptă și brutală. Întregul oraș a fost lăsat la discreția bandei de mercenari. Au fost operate peste 300 arestări. 13 din cei considerați a fi inițiatorii și conducătorii acțiunii revoluționare sînt expediți spre Galați și de aici la Măcin, pentru a fi predați turcilor. Parte dintre ei izbutesc să scape și, cu pașapoarte austriece, trec în Transilvania. Întreaga țară este supusă unui aspru regim represiv. De asemenea, domnitorul inițiază o largă campanie demagogică pentru a denigra pe oamenii din martie și a înfățișa revoluția drept un simplu episod al opoziției boierești. La rîndul lor, revoluționarii moldoveni, scăpați de urgia represiunii, în numeroase materiale, cu largă circulație, explică sensul real al revoluției, obiectivele apropiate și îndepărtate, caracterul național, românesc, al acesteia. Alături de textul conținînd bogate explicații al *Petiției proclamației*, broșura scrisă de Vasile Alecsandri — *În numele Moldovei, a omenirii și a lui Dumnezeu, ca și Proclamația partidului național din Moldova către Români*, explică temeiurile adevărate ale revoluției.

Regimul dur, opresiv, instaurat în Moldova nu a putut să oprească revoluția din mersul ei firesc ascendent; aceasta trebuia să evolueze *obiectiv*, sa exprime, în formele sale de manifestare, *unitatea* sub semnul căreia s-a dezvoltat societatea românească în secolul în care s-a înfăptuit *piața națională*, s-a constituit *națiunea*, s-a cristalizat puternic *conștiința națională*. Impulsul, pe care dezvoltarea istoriei însăși i-o dădea, îndrepta revoluția spre orizontul național, spre contopirea cu mișcarea generală românească, expresie a voinței națiunii de a fi ea însăși. Particularitățile regionale estompează, unele dispar, chiar, mișcarea națională se generalizează, revoluția devine unică, accentul esențial punîndu-se pe *unitate*. Organizarea se face pe baze noi, într-o perspectivă mai largă. Evenimentele ulterioare s-au desfășurat în legătură strînsă, nemijlocită, cu evenimentele din Transilvania și Țara Românească, marcate de începutul acțiunilor revoluționare.

În vara anului 1848, se poate vorbi, deja, de *revoluția generală a românilor*. În acest sens, în memoriul înaintat Parlamentului german de la Frankfurt, la 17 septembrie 1848, subliniindu-se caracterul particular al revoluției românești, se notează că aceasta n-a avut, la origini, „nici vreo înțelegere generală sau vreo conjurațiune; manifestările politice ale românilor — se arată în continuare în document — ies la lumină în deosebiți timpi: astfel, în Moldova în martie, în Transilvania, la Blaj, în maiu, în România proprie în iunie și ceva mai tîrziu în Banat. *Tocmai în aceasta avem dovada că poporul român întreg a ajuns la conștiința și*

la simțul trebuinței de libertate și de independență națională“¹⁵ (s. n. Gh. P.). Negînd existența pregătirii prealabile, cu scopul de a îndepărta acuzația, pe care Rusia o formulase, cu privire la intenția românilor de a reconstitui Dacia — pentru a-și justifica intervenția — documentul subliniază limpede, în schimb, existența acelei puternice conștiințe naționale care nu putea să nu contribuie la transformarea revoluției într-un fenomen general românesc.

Fără îndoială, împrejurările au impus în continuare păstrarea unor particularități specifice, impuse atît de separația multiseclară, cît și de tactica și strategia revoluției, de împrejurările politice internaționale care nu suferiseră modificări. Strădanțiile au fost orientate însă spre sublinierea și promovarea obiectivelor obștești, românești. Bazele unității depline au fost puse acum. Unitatea spirituală anterioară, întărită de acțiunile politice concentrate, în anii care au precedat revoluției este consolidată de contactul realizat în focul activ al luptei revoluționare. Unitatea cimentată acum a fost, poate, bunul cel mai de preț pe care revoluția l-a lăsat moștenire posterității.

Revoluționarii moldoveni trecuți în Transilvania participă, alături de trimișii Țării Românești, la marea adunare națională de pe cîmpia Libertății de la Blaj; faptul a reprezentat un puternic stimulent spre orientarea comună, națională, a revoluției. *Prințișii noastre pentru reformarea patriei*, legămîntul redactat la Brașov și semnat de 14 revoluționari moldoveni, cuprinde șase puncte programatice în care este inclusă esența revoluției românești: desființarea relațiilor feudale și împrăștierea țăranilor fără despăgubire, nimicirea privilegiilor feudale, întemeierea instituțiilor țării pe principiile de libertate, egalitate și frățietate. Unirea Moldovei și a Valahiei într-un stat românesc-neatîrnat — siderată drept prima etapă în alcătuirea statului unitar.

Aici, în Transilvania, s-au întărit legăturile frățești, se pun bazele unor noi proiecte care aveau drept obiectiv răsturnarea regimului reacționar din Moldova cu sprijinul românilor din țările surori, printr-un atac combinat, simultan, din nord, vest și sud. În acest scop, revoluționarii moldoveni stabilesc legătura cu Eftimie Murgu din Banat și cu muntenii. O parte dintre dinșii se stabilesc la Cernăuți unde organizează un comitet revoluționar care păstrează o strînsă legătură cu comitetul care acționa în strictă conspirativitate la Iași, pentru continuarea acțiunilor și dezvoltarea revoluției.

Succesele inițiale ale mișcării românilor din Transilvania, la care s-au adăugat, desigur, informațiile cu privire la iminența izbucnirii revoluției în Țara Românească — legată strîns de evenimentele de peste Carpați — justificau speranțele în succesul unei acțiuni simultane. Intervenția românească din afară trebuia să se facă în același timp cu ridicarea armată a țăranilor din interior, sub conducerea unora dintre boieri. În acest sens pledează informațiile oferite de W. Kotzebue, aflat atunci la Băltătești — moșie a Cantacuzinilor — devenită un fel de centru de adunare¹⁶. La 10 mai 1848, agentul polon Butkiewicz, comu-

15 I. Ghica, *Amintiri din pribegia după 1848*, București, 1889, p. 121.

16 Klaus-Henning Schroeder, *Südost-Forschungen*, Band XXX, 1971, p. 74 și urm.

nicind o convorbire cu D. Rallet, sublinia cât de puternice erau strădaniile românilor spre unitate : „ei — notează agentul — au format comitet și intenționează să se pună sub protecția Austriei devenită constituțională pentru a respinge protectoratul Rusiei“¹⁷. Unitatea de organizare întărește apropierea între români și face din *Unire* elementul esențial al luptei revoluționare care trebuia să ducă, totodată, la independență. G. Barițiu vorbește, și el, de acordul perfect existent în chestiunile naționale și politice. „Eu însumi, subliniază patriotul transilvănean, mă mir de acea armonie de câte ori cuget la imensa diversitate a educației noastre politice din acea epocă“.

„Gazeta de Transilvania“, prin pana dirigitorului ei, se face purtătoarea de cuvânt a intereselor naționale, devine un adevărat *oficios* al revoluției, dovădind cât de strâns se împleteau, acum, acțiunile da, mai cu seamă, năzuințele și destinul românilor. „Românii consemnează Barițiu, la 26 aprilie 1848, în replica la circulara amenințătoare a guvernului țarist, vreau numai totală scăpare de supt atâtea epitropii venite în silă, vreau o leagă strânsă, frățească, între locuitorii acestui pământ, vreau suveranitate deplină, vreau pace cu toți vecinii lor, alianță cu fireștii lor aliați, scurt, libertate și frăținitate înăuntru și în afară. Aceste le vreau și le ceru ei cu viața odată nici că se vor odihni pînă nu le vor cîștiga. „Omul politic, afirmă, dreptul Principatelor de a dispune de propria lor soartă subliniază dorința de libertate și progres, își exprimă încrederea că soarta națiunii române se va hotări la București și la Iași, nu la Cluj, Blaj sau Buda“¹⁸. Era, aceasta, o ripostă dată veleităților de ane-xiune ale nobilimii maghiare, dar, totodată și expresia fermă a încrederii în destinele națiunii, o constatare desprinsă din realitățile revoluției aflată în plină desfășurare.

La începutul lunii iunie, cînd vestea revoluției din Țara Românească nu ajunsese încă în Transilvania, făcîndu-se, din nou, interpretul românilor din Principate, exprimînd deschis dezideratele pe care aceștia nu le puteau formula, Barițiu considera că a venit timpul să se supună limpede generalului Duhamel, comisarul curții de la Petersburg ce dorese să înfăptuiască români : „să ne conducem singuri, să fim neatîrnați, cu totul neutralitate, să ni se lase Dunărea și linia Mării Negre [...]. Împăratul să nu pună piedici dacă noi vom încerca a uni România cu Moldova cel mai puțin într-o confederație mai strînsă“¹⁹.

Integrată în circuitul general al evenimentelor, expresie a legăturilor dintre români, care au căpătat un conținut superior, în urma începerii revoluției în Moldova, a extinderii acesteia în Transilvania și a pregătirii acțiunilor în Țara Românească, aceste luări de poziție ale *Gazetei* capătă o valoare care se cere a fi puternic subliniată. Limitînd cererile naționale, de unitate și independență, doar la cele două Principate, G. Barițiu exprima, de fapt, concesiia pe care revoluția românilor

17 P. P. Panaitescu, *Emigrația polonă și revoluția română de la 1848*, „Cartea Românească“, București, 1929, p. 38—39.

18 „Gazeta de Transilvania“, nr. 43, 27 mai 1848.

19 *Ibidem*, nr. 47, 10 iunie 1848, p. 195—196.

din Transilvania era nevoită s-o facă Monarhiei constituționale din Viena, în interesul general al românilor.

Represiunea, care a urmat în Moldova după 27 martie 1848, care s-a abătut, fără excepție, asupra tuturor claselor și categoriilor sociale, ca și campania diversionistă, desfășurată cu scopul de a disloca unitatea revoluționară și a împiedica o eventuală raliere a maselor, nu a putut opri dezvoltarea acțiunilor spre forme superioare de organizare. Improvizății și nesiguranței caracteristice începuturilor le făcuseră locul acțiunea tot mai consistentă, mai organizată.

Comitetul revoluționar din Iași își desfășoară activitatea în condiții deosebit de grele, când, în capitala Moldovei, bîntuia cumplitul flagel al holerei, când serviciile publice erau dezorganizate, ca urmare a demisiei unui mare număr de funcționari, când, din cauza molimei, o mare parte a populației fusese evacuată, când comerțul și creditul stagnau. Cu toate acestea, atmosfera revoluționară își păstrează tensiunea sa înaltă : „satirile, versurile, prochiemările curg fără sfârșit, înverșunarea este foarte mare, spiritele de tot agitate“. Unitatea tuturor categoriilor sociale pe planul luptei naționale devine tot mai evidentă : „noblețea și clirosul niciodată n-au fost mai unite decât acum. O mare parte din țară este plecată în parte-i“, se notează într-un document al timpului²⁰.

În timp ce documentul revoluționar din Iași redactează memoriile către cele două curți — în care este subliniat dreptul de autonomie al țării, își extinde activitatea în ținuturi, adresîndu-se unor pături tot mai largi, Comitetul din Cernăuți, constituit în partid național, adresează *Proclamație către Români*. Ca și broșura lui V. Alecsandri, la care ne-am referit mai sus, adresată *fraților români din toată România*, proclamația, și ea, reliefează, limpede, caracterul larg, național, spre care a evoluat revoluția.

Cele două comitete acționează în „frățească unire“, spre „mintuirea patriei“, spre „scăparea maicei țări, dorință a tuturor românilor“. La 11 iunie, când revoluția triumfa la București, revoluție care, după expresia lui G. Sion, „a făcut epocă în viața Românilor“, la Iași, nu întîmplător, desigur, se desfășoară o impunătoare manifestație. În frunte cu mitropolitul Meletie, peste 1000 oameni, „din cei mai însemnați ai țării“, au remis un memoriu comisarului otoman Tallat Effendi. Dînd expresie drepturilor de autonomie ale țării, purtătorii de cuvînt ai intereselor obștești afirmă hotărîrea de „a vorbi cu glas mare și cu capul ridicat“.

Realizarea unei colaborări între cele două comitete revoluționare — cu toate deosebirile de vederi care existau între membrii „partidei naționale“, aparținînd tuturor categoriilor sociale — probează faptul că, chiar dacă în rezolvarea problemelor mari de organizare internă — în rezolvarea problemei agrare, mai ales — părerile rămîneau încă deosebite, pe plan național acordul era deplin. Toate clasele societății se pronunțau pentru unitate, înlăturarea ingerințelor străine și independență. În acest sens, vederile, ca și acțiunile, erau unanime și ele se contopesc, fac parte integrantă cu acțiunile generale în curs de desfășurare din Transilvania,

²⁰ *Ibidem*, nr. 51, 23 iunie, p. 212.

cu evenimentele din Țara Românească, începute la 9 iunie 1848. În măsură în care revoluția a atins întregul teritoriu, latura națională devine dominantă. *Proclamația partidului național din Moldova* subliniază dreptul românilor „de a face îmbunătățiri“ în țara lor. Toate documentele care reliefează legăturile dintre cele două comitete revoluționare se referă — în sublinierea scopurilor finale ale luptei — al interesele *românilor*, nu la cele particulare, ale moldovenilor. Ocupația Moldovei de către trupele țariste, făcând inoperante planurile inițiale de intervenție, întărește caracterul național al acțiunilor.

Numeroase mărturii, individuale sau colective, ale participanților la evenimentele din vara anului 1848, reliefează caracterul național-românesc al eforturilor, conștiința că acestea impun și pregătesc unitatea națională. Comunicând preocupările pentru alcătuirea unei *constituții* similare cu aceea pe care urmau s-o redacteze și s-o proclame muntenii, P. Mavrogheni îi scria din Iași lui C. Negri că „nici o diversiune nu-i va putea distra de la înfăptuirea țelului suprem care este Unirea Principatelor“²¹. La rîndul său, C. Negri îi scria lui N. Bălcescu că „dorința noastră iaste de a ne uni cu voi neapărat și spre acest sfîrșit ce are a ne aduce a forma o țară puternică și cu îndoi viitor vom lupta cu cît ne va fi prin putință“. V. Alecsandri, și el, îi înfățișa, cu același prilej, patriotului muntean „dorul cel mai înfocat al notsru — *Unirea cu Valahia sub un singur guvern și sub aceeași constituție*“ (subliniat în text)²².

Comitetul din Cernăuți, sincronizîndu-și acțiunile cu cel din Iași, în opera de alcătuire a programului național comun, subliniază, la 18 iulie 1848 nevoia de „*a conlucra*“ cu frații de peste Milcov, „ca frați de același sînge și de aceeași soartă“. Conlucrarea, se notează în document, reprezintă un element indispensabil și pentru a determina Europa să-și definească poziția. „Mișcarea Valahiei spre dobîndirea neatîrnării naționale — se notează în acest sens — ajutorul ce au primit de peste Carpați și călcarea hotarelor Moldovei de către o putere ce s-a îndatorat, prin tratate, a o respecta, aceste trei acte însemnate au să hotărască pentru totdeauna soarta provinciilor dunărene legate cu chestia orientului. Totodată, declararea Românilor din Banat și din Transilvania de a veni în ajutorul Moldovei și a Valahiei cînd le-ar călca vreun dușman este o dovadă de duhul ce insuflă astăzi pe Români“²³.

Că legăturile erau puternice, că declarațiile în favoarea unității de acțiune nu aveau doar caracter sentimental, abstract, ne este dovedit și de convingerea ce și-o formase A. G. Goleșcu și care o împărtășește lui N. Bălcescu, la 7/19 iulie 1848, în conformitate cu care „a sosit timpul ca să organizăm o frăție secretă și grandioasă, care să se întindă peste toate părțile României“²⁴. De asemenea, apelurile adresate „fraților moldoveni“, inserate în „Pruncul Român“, reliefează conștiința comunității eforturilor.

21 T. Bălan, *Activitatea revoluționarilor moldoveni în Bucovina la 1848*, Sibiu, 1944, p. 98.

22 St. Meșeu, *Din relațiile și corespondența poetului Gh. Sion cu contemporanii săi*, Cluj, 1939, p. 1.

23 T. Bălan, *op. cit.*, p. 81—83

24 *Anul 1848 în Principatele Române*, t. II, p. 616.

La 25 iulie/6 august 1848, „Albina Românească“, reproducînd un articol din presa reacționară străină, consemnează intenția emigrațiilor moldoveni de a organiza, împreună cu transilvănenii, o răscoală a cărei rezultat trebuia să fie, ca și în Valahia, „răsturnarea ordinii existente și unirea celor două Principate într-un singur stat“. Îndemnul lui I. Ghica de la Constantinopol, adresat lui N. Bălcescu, pentru a lua legătura cu comitetul revoluționar de la Cernăuți, misiunea lui Iancu Alecsandri, plecat din Constantinopol spre București, cea a lui Sanders, emisar al guvernului revoluționar muntean, la Iași și la Cernăuți, unde aduce textul proclamației de la Islaz²⁵, probează faptul că informațiile nu sînt lipsite de teme. Pe linia acestor eforturi se plasează, probabil și planul insurecțional inițiat de Răducanu Roset, găsit printre hîrțile lui Huber, consulul austriac din Galați²⁶.

Din cele consemnate pînă aici, se desprinde, limpede, credem, că programul revoluționar cunoscut sub numele de *Dorințele partidei naționale în Moldova*, ca și proiectul de constituție care-l însoțește, redactate de M. Kogălniceanu, din însărcinarea comitetului revoluționar din Cernăuți, reprezintă rodul unui efort și al unui consens colectiv al celor două comitete și al colaborării cu revoluționarii munteni. Pronunțîndu-se în favoarea Unirii, considerată drept „cheia bolții fără de care întreg edificiul național s-ar prăbuși“, afirmînd dreptul deplin de autonomie, documentul — expresia cea mai înaltă a dezideratelor programatice — formula, deschis și limpede, toate acele revendicări care, din rațiuni de natură tactică, nu au putut să fie incluse nici în *Petiția* de la Iași și nici în programul de la Islaz, documente oficiale. El reprezintă rezultatul colaborării revoluționare între cele două țări, expresia cea mai vie a unității revoluției românești.

Recrudescența mișcării naționale, mai ales după ocuparea Moldovei de trupele țariste, își găsește expresie nu numai în strîngerea, mai puternică, a legăturilor revoluționare între cele trei țări românești, nu numai într-o accentuată radicalizare a mișcării din Moldova — aici se preconiza, chiar o retragere în munți și o rezistență națională, bazată atît pe forțele interne, cit și pe ajutorul din Transilvania și Banat, de natură să determine intervenția Europei și să aibă drept sfîrșit firesc ca „românii să devină în lume o nație puternică de sine stătătoare“. Asistăm la o participare sporită a maselor; acestea deși nu fuseseră chemate să acționeze direct la desfășurarea evenimentelor, înțelegeau deplin sensul acestora. Documentele indică „via mulțumire“ cu care moldovenii au întîmpinat revoluția din Țara Românească, faptul că „au simțit și cunosc ceea ce poate să fie bun pentru dinșii“. Mai mult, o corespondență din Iași, adresată ziarului francez „Le National“, arată că țărani din regiunea muntoasă a Moldovei, înarmați cu furci și topoare, au pornit „pentru a merge să-și verse sîngele pentru apărarea constituției fraților

25 *Ibidem*, p. 193. Vezi și G. C. Nicolescu, *Vasile Alecsandri*, București, 1962, p. 167—168.

26 St. Paseu, *Studia Universitatis „Babeș-Bolyai“*, t. III, nr. 8. s. IV, fasc. 2. Historia, Cluj, 1958.

lor²⁷. O altă corespondență, din București, adresată ziarului berlinez „Vossische Zeitung“, la 29 iulie, confirmă știrile în acest sens arătând că „frații moldoveni... vin în grupuri de la Tecuci, Bîrlad și mai de departe ca să încurajeze și să pretindă constituția noastră și unirea cu noi²⁸. Informațiile documentare care atestă că — cu toată represiunea din Moldova, granița dinspre Țara Românească era „molipsită“²⁹, confirmă măsura în care revoluția cuprinsese în vârtejul ei poporul român în totalitatea lui. „Să aveți d-voastră atâtea focuri ciți soldați pot găsi eu“ își exprimă convingerea emisarul comitetului revoluționar din Cernăuți, raportînd asupra stării de spirit din Moldova și a posibilității unei ridicări armate³⁰.

Din cele câteva notații formulate mai sus, departe de a epuiza materialul documentar, se desprinde faptul că, începută în Moldova, revoluția se extinde, treptat, pe întreg teritoriul românesc, acțiunile din Moldova se integrează și pot fi explicate doar în cuprinsul larg al revoluției generale, românești. Chiar dacă, firesc, se mai manifestă unele aspecte regionale, generate de condițiile politice deosebite, *fondul* revoluției este însă unic, românesc, direcția evoluției, țelul final, sînt aceleași. Revoluția a fost un test de maturitate, de afirmare a națiunii, a conștiinței naționale. Dînd expresie cîștigului în acest sens, Doxache Hurmuzaki, mai tîrziu, într-o scrisoare către G. Barițiu, din 1 mai 1850, face următoarea profesiune de credință: „Pe lîngă toate pătimirile și rănile sîngerătoare, României (revoluția) au produs acest bine că bărbații români care simt adînc și sînt gata a se jertfi pentru năciunea lor [...] împinși de o putere nerezistibilă, se cunoscără, se iubiră și se îndatoriră unii pe alții legîndu-se și unindu-se spre binele neamului [...] Chiar deși ultima mișcare a Românilor nu ar fi avut alt spor, eu totuși ași binecuvînta apropierea duhurilor, unirea inimilor, frățietatea caracterurilor [...] solidaritatea soartei, combucurarea și compătîmirea unora cu toți și a tuturor cu unul, care au izvorît din acea mișcare și prin care răzlețitul trup al năciunii noastre fără îndoială s-au îndesit și s-au încheat; ceea ce trecutul au unit, curgătorul nu va despărți și nici secolul cred că nu va putea“³¹.

Este, această, profesiunea de credință, o mărturie care poate sluji drept concluzie pentru revoluția de la 1848 în Moldova, început și parte organică a revoluției generale românești de la 1848.

Revoluția începută în Moldova a avut o deosebită însemnătate asupra dezvoltării evenimentelor din Principatul de peste Milcov. Experiența inițială a ajutat pe organizatorii revoluției din Țara Românească să de-

27 Anul 1848 în Principatele Române, t. IV, p. 365.

28 Teodor Pavel, *Revista de istorie*, t. 27, 1974, nr. 3, p. 436.

29 Arh. St. Iași, Tr. 1768, op. 2017, nr. 427, f. 53—57. (În februarie 1851, N. Vogoride comunica Visteriei că „în anul tulburării din Valahia, de care se molipsise și granița Moldovei“, 95 locuitori, împreună cu familiile lor, din 8 sate proprietați ale sale, din ținuturile Covurlui, Putna și Tecuci, au trecut granița și s-au stabilit în Țara Românească).

30 T. Bălan, *op. cit.*, p. 73—75.

31 N. Bănescu, *Corespondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț, Vălenii de Munte*, 1911. p. 63—66.

pășească momentele grele ale începutului, să acționeze cu mai multă siguranță și energie, să asigure succesul insurecționării Principatului muntean. Într-o scrisoare adresată lui M. Kogălniceanu, la 26 iulie 1848, Gr. Ghica, viitorul Domn al Moldovei, referindu-se la începuturile revoluției, observa că, cu toate criticile care se pot aduce manierei în care s-au desfășurat evenimentele, în condițiile existente, nu se putea acționa altfel „din cauza lipsei necesare a unității de idei și acțiune”. Mișcarea a avut, totuși, consideră el, o valoare de experiment care a stimulat și radicalizat pe munteni³².

Sînt, acestea, doar cîteva din faptele care probează caracterul unitar al revoluției românești, expresie a aceleiași națiuni, omogene. Împrejurările politice nefavorabile nu au putut să stăvilească orientarea națională, spre unitate, generată de o nevoie organică; aceasta, fără îndoială, a dominat, impunînd revoluției românești caracterul său specific.

LA RÉVOLUTION DE 1848 EN MOLDAVIE — COMMENCEMENT ET PARTIE INSÉPARABLE DE LA RÉVOLUTION GÉNÉRALE DES ROUMAINES

Résumé

L'auteur, en S'appuyant sur l'analyse des documents et de la manière dont se sont déroulés les événements de Moldavie pendant l'année 1848, détache les observations et les conclusions qui s'en suivent et qui soulignent l'unité de la révolution roumaine de 1848.

Les événements de mars 1848 de Moldavie représentent le commencement de la révolution générale des Roumains. Les conditions internationales à qui se sont ajoutés les particularités dues aux siècles de vie politique séparée, ainsi que l'absence d'une minutieuse préparation préalable ont maintenu dans les actions et les programmes révolutionnaires des trois pays roumains des éléments spécifiques et différentes et y ont imposé une tactique bien déterminée. Mais, finalement, commencée, la révolution, à la suite tant du développement objectif, organique et unitaire des trois pays roumains, dans le siècle qui a précédé la révolution et qui a vu la formation de la nation roumaine et la cristallisation de la conscience nationale, autant que de l'action consciente des Roumains — s'est de plus en plus clairement dirigé vers son horizon naturel, national.

Dans leur déroulement, les actions de Moldavie s'enchaînent avec celles de Transylvanie et de Valachie où la révolution s'était développée au cours des mois mai et juin. On dresse des plans communs sur l'émancipation et l'unité. Les particularités régionales s'estompent, disparaissent même, la révolution devient unique, roumaine. Le programme connu sous le nom de *Doléances du parti national en Moldavie* et le projet de constitution qui l'accompagne — la plus haute expression des besoins et des aspirations communs — sont le fruit de la collaboration révolutionnaire roumaine.

L'occupation de la Moldavie par les armées d'intervention, pendant l'été de 1848, a comme conséquence l'accroissement du mouvement national; en même temps, la coésion du peuple entier se resserre.

La révolution de Moldavie, commencement et partie inséparable de la révolution générale des roumains, ne doit être étudiée et appréciée que dans le cadre très large de la révolution roumaine, expression de la maturité nationale.